

ПРИЛОЗИ ЗА БИОГРАФИЈУ ЈОВАНА ТОМИЋА

Од како је света, народи појединим својим добротворима указују благодарност између осталог и тако што им по свом могућству подигну споменик. Народ кад подигне споменик правим заслугама, онда је подигао споменик и самом себи, писао је, још далеке 1857. године, Тома Вучић-Перишић.

Жеља да се осветли личност човека са ових простора, чија је улога велика не само у животу овог краја коме је он превасходно припадао, већ и наше просвете, културе и низа других питања, једна је врста подизања споменика правим заслугама. У том споменику један од делова представљају и излагања везана за живот и дело Јована Томића.

О Јовану Томићу писало је до сада неколико аутора, али при томе осветљавајући поједине делове његовог живота и рада. Једини који је до сада успео да монографски, са релативним успехом, обради ову личност је Владимир Ђоровић. Он је у своме раду из 1932. године приказао разноврсне гране делатности Томићеве.

Сматрајући да је обавеза да се започети рад настави, и да се нова сазнања о Томићу презентирају у нешто ширем виду, односно да постоји потреба за појаву исцрпније монографије о овој личности, сматрали смо својом обавезом да скренемо пажњу на нова документа која могу послужити за још боље и потпуније сагледавање ове личности, а која се налазе у фондовима и збиркама Архива Србије.

Термин „нови“ у овом излагању је условно узет. А то је учињено из разлога што он за већину истраживача представља новину, до данас некористићену, иако се ови документи, неки на пример и више од 40 година, а неки чак и преко тога, налазе у овом Архиву.

То су пре свега два најважнија фонда за историју просвете, науке и културе тога времена: Министарства просвете и Велике школе. Затим ту је и фонд Архива Србије односно Државне архиве, у њеним првим годинама.

Од збирки ту је највећа збирка Архива: Поклони и откупи.

Како нам простор не дозвољава да се на сваки од ових докумената детаљно осврнемо, приказаћемо само укратко шта се у њима о четири питања налази, и шта они чине као прилози за биографију Томићеву.

1.

Септембра 1902. године на Великој школи извршена је подела катедре историје српског народа на две посебне катедре. Са овом поделом у уској вези је, што су Томићеве биографи и изнели, његов неуспех да избори право професуре на новооснованој катедри. Међутим, оваква лаконска констатација сматрамо да тражи своју допуну и објашњење. Архивска грађа која се налази у фонду Велике школе, а до данас некористићена и непрезентована, прати овај поступак у целини. Она почиње са расписаним конкурсима и траје до њиховог завршетка, а чији су од 15. новембра 1902. до 30. јуна 1903. године учесници сем Томића још Миленко Вукићевић, Станоје Станојевић и Љубомир Јовановић.

Обавештавајући ректора Велике школе о седници Савета факултета одржаној 27. јуна 1902. године, старешина Филозофског факултета је поред осталог јавио да се Савет сагласио „да се катедра Историје Срп. Народа подели на две и да се према томе за српску историју распише стечај не само за једног већ за два наставника“.

О овоме захтеву ректор је обавестио министра просвете 26. августа 1902. након чега је 18. септембра 1902. стигао указ краља Александра Обреновића о подели Катедре српске историје у Великој школи на две посебне катедре.

На основу овог указа министар просвете је 26. септембра расписао „стечај“ који је требао да траје до 15. новембра исте године.

Све ово је била предигра догађаја у којима је један од учесника био и Јован Томић.

Писмом од 20. новембра министар је обавестио ректора да су се на расписани стечај до одређеног рока пријавили „г. г. Миленко Вукићевић, професор Гимназије Вука Стевана Карацића, др Станоје Станојевић, доцент Велике Школе, Љубомир Јовановић, библиотекар Народне Библиотеке, и Јован Томић, професор Гимназије Краља Александра I“.

За референте „о формалним и стварним квалификацијама“ кандидата били су одређени Никола Вулић и Богдан Поповић, професори Филозофског факултета.

Пошто се нису сложили у оцени кандидата, посебно по питању Томића, референти су одвојено, сваки за себе, поднели 10. јануара 1903. године извештаје Савету Филозофског факултета.

Реферати Вулића и Поповића, особито Вулићев, који је иначе био предмет каснијих дугогодишњих сукоба Томића и Вулића, изазивају посебну пажњу због става према схватањима историје и наставе у њој. Проблематика традиционалног и новог, особито у погледу коришћења архивских извора, овде је дошла до потпуног изражаја.

Вулић је оцењујући научне радове кандидата дао оцену и о 20 радова које је приложио Томић. У закључку свога извештаја он је о кандидатима изнео следеће: „По уредби В. Школе научне квалификације које се траже од компетента за редовног професора су самостални научни радови. Као што се види из овог прегледа, таквих радова нема г. М. Вукићевић. Зато он нема квалификације за редовног професора. Напротив сви остали кандидати радили су, и то доста, и самостално на Историји Српског народа. Тим радовима они су показали да знају методу, да раде објективно, да имају подобности за истраживање (умеју опазити, расправити, закључити) али, у исто време, они нису само истраживачи, него још и објашњавају догађаје, оцењују људе, карактеришу времена, доводе догађаје у везу, траже узроке појавама, од датих података конструишу историју. Према томе дакле они имају сви и стварних квалификација за редовну професуру. И најбоље би било, када би сва тројица била и изабрата: за један тако знатан предмет, као што је Историја Нашег народа, то не би било сувише наставника на највишем просветном заводу у Српству, већ би напротив школа и наука тиме само добили. И ја сам слободан поднети предлог, да се сва три кандидата изаберу за редовне професоре. Ако пак то буде немогуће, пошто је расписан стечај само за две катедре, част ми је изјавити да по мом мишљењу та два места треба дати г. г. Љ. Јовановићу и Ст. Станојевићу. Г. Томић има мање истраживања, расправљања и уопште обогатио је науку с мање новина (изузевши нове документе које је нашао у архивима) него г. г. Јовановић и Станојевић; сви његови радови уопште (не само самостални) баве се о времену од пропасти на Косову, док је г. Станојевић писао и о најстаријем добу и Немањинској периоди, а г. Јовановић о овима и о другима; г. Томић у великом броју својих радова просто препричава сакупљени материјал, док г. Јовановић то не чини никада, а г. Станојевић ретко; г. Томић у многим списима бави се око ситница које, рекао бих, нису сасвим достојне пера једног научника; на послетку форма у његовим радовима заостаје не само стилистички него и логички од форме г. г. Јовановића и Станојевића. Ничим напротив, изгледа, г. Томић не надвишава њих двојицу, ни плодношћу, како би се то могло помислити (најплоднији је, изгледа, од свих г. Јовановић); само би се можда могло рећи да је последњих година највише он радио на Историји“.

Подносећи свој извештај Поповић је навео разлоге због којих то чини, а они су „с тога што сам са својим колегом другим референтом могао, на жалост, да се сложим само о једном кандидату, од двојице, коју имамо да предложимо“.

Изnoseћи о квалификацијама кандидата он је рекао, као и Вулић, да М. Вукићевић иако озбиљан радник на историји српског народа, не испуњава формалне квалификације за место професора. За осталу тројицу његово мишљење је било „да су сва тројица озбиљни и спремни радници у својој струци“ и, затим, изнео даље „да су с историјским методама практично

познати; и како се из радова види, сви се служе најважнијим језицима који су им за њихов посао потребни: старим српским и словенским, руским, талијанским, немачким, француским, грчким и латинским; г. др. Ст. Станојевић још и осталим словенским језицима (осим поменутих) и мађарским“.

Што се пак тиче само Томића, његов суд је сасвим супротан Вулићевом. Он за Томићеве радове каже: „Све ове радње иду у најозбиљније историјске радове. Из њих се види да писац врло добро познаје дотичну књижевност предмета који расправља; његова је начитаност особито опсежна. Предмети његових монографија су важни историјски проблеми“, па да касније настави да „што још код овог кандидата треба нарочито истаћи, то је да је он скоро све своје радове радио поглавито по архивским изворима. Он је од наше млађе историске школе једини који је потпуно ушао у архивски рад. Велика већина његових радова је по новим, пре њега непознатим изворима и даје нове научне резултате. Најзад, он врло обазриво и с много метода приступа критичкој разради архивских докумената“.

Овој својој оцени он додаје и оцене странаца о Томићевом раду, наводећи да „у последњем критичко библиографском прегледу најновијих радова на славистици од проф. Флоринског (1902), г. Томићу је посвећено три стране...“.

Но није његова оцена сва само у суперлативима. Зато износи и неке негативности, а то су: 1) да је често опширан; 2) да је понекад у својим претпоставкама сувише афирмативан; и 3) да му је стил излагања често рогобатан и некористан.

А закључујући о свим кандидатима он каже: “Из ових података које сам Савету имао част дати о пријављеним кандидатима, ја изводим да су као кандидати за катедру историје српског народа претежнији Томић и Станојевић“. За радове Јовановића каже да су непотпуни, да је он самоук „и то самоук који се развијао у нашим приликама“, под утицајем проф. Панте Срећковића, да би закључио да што се тиче научног рада “њего (Јовановића) у том врло важном погледу остала два кандидата далеко надмашују“, и да из тих разлога он предлаже Станојевића и Томића.

По саслушаним рефератима Савет Филозофског факултета обавио је тајно гласање о поднетим предлозима. Резултат је био да је Јовановић добио 11, Станојевић исто 11, а Томић 3 гласа. Но, пошто ниједан кандидат није био добио потребан број гласова (15), избор је одложен за касније.

У међувремену, после овога, у овај избор се умешао 20-ог јануара 1903. г. и Академијски савет Велике школе. Он је нашао да у одлуци коју је краљ донео о подели катедре „није у свему поступљено онако како то прописује чл. 12 Закона Велике Школе“. Зато је ово питање враћено Савету Филозофског факултета на поновно разматрање.

Поступајући по овоме захтеву Савет је на својој седници од 15. фебруара потврдио своју ранију одлуку, наводећи и то да се професорима тога предмета не ограничава обим предавања већ да обојица паралелно предају цео предмет.

Потврђивањем овог става Филозофског факултета Академијски савет се нашао пред још једним проблемом који је имао да решава.

У својим извештајима референти су били навели да предложена три кандидата испуњавају и услове за избор у редовне професоре. А како је овај избор спадао у надлежност тог Савета, морао је он о томе и одлучивати. На седници одржаној 20. фебруара извршено је гласање, али ни овде ни један од кандидата није добио потребан број гласова.

Нашавши се у таквој ситуацији, ректор је сада упутио предлог Филозофском факултету и његовом Савету да „не би ли можда који од пријављених кандидата био изабран за мањи положај наставнички од онога за који се јавља“, у смислу прописа о Великој школи, односно за ванредне професоре.

На седници од 1. марта Савет је, поступајући по овом предлогу, решавао о избору двојице кандидата у звање ванредног професора. Но ни тада није дошло до избора, пошто ни један кандидат, ни после укупног а ни после појединачног гласања, није добио потребну већину од петнаест гласова. При укупном гласању за по два кандидата добио је Станојевић 14, Јовановић 11, а Томић 9 гласова. При поновљеном гласању резултат је био: Станојевић 14, Јовановић и Томић по 11 гласова. А при појединачном гласању, о сваком кандидату посебно, добио је Станојевић 14, Јовановић 10, а Томић 12 гласова.

О неуспеху ових гласања како за редовне, тако и за ванредне професоре ректор је обавестио министра просвете 27. марта. Одговор министра је био захтев да му се пошаљу

натраг сва документа и прилози кандидата који су конкурисали за катедру историје. То је и учињено 31. марта.

На реакцију министра на овакву ситуацију није требало дуго чекати. Она је објављена 19. априла, и гласила је: „Пошто је избор професора за две катедре Историје српског народа и Филозофском факултету Велике Школе остао неизвршен, расписује се поново стечај за ову катедру“. Конкурс је био отворен до 2. јуна т. г.

И овога пута јавили су се поново исти кандидати. Њихове пријаве, са свима документима и прилозима уз њих, упућене су ректору 13. јуна, а овај их је проследио Филозофском факултету на даљи поступак, тек 25-ог.

Истога дана, 13. јуна, и тројица професора Велике школе: Б. Петронијевић, А. Белић и В. Ђерић, упутили су захтев старешини Филозофског факултета да одмах сазове факултетску седницу на којој би се решавало питање о катедри за српску историју. Они су сматрали да тако важно и од значаја за Велику школу питање не може сачекати нову школску годину нерешено.

У истом временском периоду упутио је ректор и посебно писмо Одбору професора српске историје у Великој школи. У њему је изнео да је овакво досадашње решавање питања избора професора као случај изазвало широко реаговање у јавности, и да то реаговање може бити само од штете факултету. Говорећи даље о овом проблему писао је и о борби међу самим кандидатима, међусобном негирању вредности, напомињући на крају да је за избор било ког од кандидата потребно 2/3 гласова оних који о томе имају право гласа.

Све ово ипак није било довољно да изазове реакцију Филозофског факултета. Било је потребно да ректору 27. јуна стигне од министра просвете такорећи претеће писмо. У њему је између осталог стајало: „Како је, због скорог свршетка школске године, потребно да се избор кандидата за горње катедре изврши још до краја овог месеца, изволите учинити све што је потребно да се овај избор неизоставно изврши до краја овог месеца, па ћете ми о свему поднети одмах извештај.

Желим још да Вам овом приликом Господине Ректоре, скренем пажњу на то да не бих желео да будем принуђен да своју надзорну власт применим, за случај да се избор не може извршити због недоласка на изборне састанке позваних саветских чланова“.

Садржина овог писма саопштена је свим редовним професорима Велике школе, и они су је морали оверити својим потписом.

Први резултат овог писма била је конференција редовних професора Велике школе, одржана 28. јуна. На њој је констатовано да је о кандидатима већ два пута реферисано, као и да су о њима реферисали најстручнији чланови Академског савета. Тиме су подаци о кандидатима исцрпно већ били изнети, па је одлучено да се одмах приступи гласању што је и учињено, при чему је Станојевић добио 11, Јовановић 10, Томић 6, а Вукићевић 1 глас. Али опет нису били испуњени законски услови, јер су се гласови опет поделили.

Овај резултат, као и напомене министра, биле су разлог заказивања нове седнице Академског савета, 30. јуна, на којој се имао поново и коначно да решава избор нових професора, јер је рок истицао.

На седници 30. јуна по подне (како је то специјално наглашено) од присутних свих 29 чланова Академског савета, њих 24 је гласало за Јовановића а 21 за Станојевића, изабравши их тако за редовне професоре српске историје. Тиме је после скоро године дана била стављена тачка на ово питање (број гласова за Томића и Вукићевића нисмо могли нигде наћи).

По завршеном послу поднео је ректор 3. јула министру исцрпан извештај. У њему је изнео ток и проблеме у спровођењу конкурса, посебно истичући да је томе допринело и то „што су се за катедру српске историје јавила четири добра кандидата, који се по укупним квалификацијама толико не разликују, да би се могло тако лако решити који је међу њима најбољи“.

Овакав негативан исход конкурса оставио је јак утицај на Томића. Незадовољство поступком око избора дошло је до пуног изражаја крајем 1903. године, у новембру и децембру, када је он тражио да му се допусти увид и препис реферата професора који су реферисали о његовим квалификацијама и научним радовима.

На прву молбу поднету новембра Савет Филозофског факултета је решио да се она не уважи. Нова молба, као реакција на овакво решење, дошла је почетком децембра. У њој је писао: „Не упуштајући се у дискутовање је ли и колико је умесно не допустити заинтересованом да зна шта је и како решавано о његовој части и животу и не дати му

могућности да се брани од клевета, које се заклањају за тајност одлука доношених у факултетским седницама, слободан сам умолити вас (Ректора) да ми поводом раније моје молбе издате решење са разлзима зашто се одбијам од тражења да могу преписати потребна ми акта“.

Решење по овој молби које је донео ректор, а које је следило по одлукама Савета Филозофског факултета и Академског савета Велике школе, гласило је „да се г. Томићу не може допустити препис тражених реферата, пошто су ти реферати чисто интерна ствар Велике школе“.

Ово је Томићу било саопштено 15. децембра.

2.

Да би дале сатисфакцију неправедно заобиђеном Томићу, просветне власти су искористиле одлазак Љубомира Јовановића са кормила Народне библиотеке и на то високо рангирано место – равно професорском звању – поставиле 1. септембра 1903. године Томића.

Од успешног, дугогодишњег рада на овој функцији, особиту пажњу изазива један детаљ, проблем на око можда ситан али веома значајан, којим се по сазнањима овог аутора нико до тада није бавио, а нити се, чак ни данас, не бави у библиотекарству.

Почетком октобра 1904. године писао је Томић Министарству просвете да Народна библиотека намерава да уради збирку свих забрањених бројева политичких и шалјивих листова који су излазили у Србији. „Трагањем по службеним судским и полицијским актима, може се прибрати велики број сасвим уништених бројева и од тога створити жељена збирка, која по свом карактеру и вредности представља неоцењену добит за Народну библиотеку, у којој ће се чувати и сачувати као највећа реткост“, писао је он. „Тај ће посао бити тежак, али ма колико да се са њим успе, биће од користи, јер ће помоћу те збирке каснија поколења најбоље знати израз јавног мишљења из ранијих времена“. Тако је он образлагао сврсисходност овог посла. Тим настојањем створена је велика збирка, но нисмо успели да сазнамо њену судбину од избијања Првог светског рата па надаље.

3.

Једна од потпуно непознатих, до данас такође нигде изнетих, је Томићева активност, односно његов рад у Одбору Државне Архиве, која аутора као члана ове куће посебно обавезује да о њој говори.

По Закону о Државној Архиви из 1898. године уз Архив је постојао и Одбор који му је пружао помоћ у раду. Он је био саветодавно тело које помаже и даје савет државном архивару – управнику Архива, ради што бољег и свестранијег вршења послова. Био је састављен од најмање 10 чланова, од којих увек морају бити један члан Академије наука и један професор Велике школе, и по један виши чиновник из сваког министарства.

Иако саветодавно тело, Одбор се од 1901. године када је формиран бавио скоро свим питањима која су била у вези са животом и радом Државне Архиве. Њему је државни архивар, као председник Одбора, подносио извештаје о раду установе, о сакупљању архивске грађе и њеном сређивању, и тражио мишљење о свим стручним архивистичким пословима уопште. Одбор је и сам учествовао у истраживању грађе која је била ван Архива, помагао напоре да се до ње дође, а препоручивао и мере заштите за њу. Многи поклони залагањем чланова Одбора доспели су у Архив. Он је давао мишљење о научној и материјалној вредности докумената које су приватна лица нудила на откуп и доносио одлуку о њиховој куповини. Овај шири круг људи, научника и представника највиших државних установа, уз управу Државне Архиве, доприносио је решавању низа питања.

Томић, тада управник Народне библиотеке, био је члан овог Одбора непрекидно од 1906. до избијања I светског рата. Многи ће, вероватно, ово довести у везу са функцијом коју је обављао, међутим то је у уској вези са искуствима у његовом архивском раду, особито у страним земљама. „Он је од наше млађе историске школе једини који је потпуно ушао у архивски рад“, писао је за њега Богдан Поповић.

Живот и рад Јована Томића у овом избору архивске грађе приказани су у једном кратком периоду од десет година. Основно, што даје значај изложеном, је то да се он својим

највећим делом први пут приказује научној и широј јавности. Ова занимљива историјска грађа својом аутентичношћу, приказујући разноврсне гране делатности, пружа могућности да се добије преглед о делатности Јована Томића.

4.

И на крају, када је реч о биографији, молба да се Народној библиотеци укаже на грешку која се појавила у другој књизи Архивске грађе о Народној библиотеци, објављеној 1991. године. Наиме, поред слике Јована Томића треба ставити тачне податке – године рођења и смрти 1869–1932, а не податке везане за другог Јована Томића, минеролога и петрографа, који су тамо наведени.

Извори и литература

1. Архив Србије, Велика школа, Ф III р. 11/903
2. Архив Србије, Велика школа, Ф IV р. 96/903
3. Архив Србије, Министарство просвете, ПФ 25 р. 145/903
4. Архив Србије, Министарство просвете, ПФ 26 р. 124/903
5. Српски књижевни гласник 1912. год., књ. XXVIII, стр. 145, 222, 309, 382, 457, 548, 623, 692, 786.

Резиме

О Јовану Томићу писало је до сада неколико аутора, али при томе осветљавајући поједине делове његовог живота и рада.

Потреба за појаву исцрпније монографије о овој личности навела је аутора да скрене пажњу на још некористишћена документа која могу послужити за још боље и потпуније сагледавање ове личности.

Ова условно речена „нова документа“ налазе се у Архиву Србије и везана су за неколико поља Томићеве делатности. Она најпре исцрпно говоре о једном од најтежих периода у његовој научној делатности, његовом неуспеху у избору за професора Велике школе, и шта се све ту збивало. Затим, ту су подаци о његовој делатности као управника Народне библиотеке, на једном код нас необичном пољу рада, а ту је и његова делатност у некадашњој Државној Архиви, данас Архиву Србије, као члана Одбора ове установе.

И на крају, скренута је пажња на биографске погрешке дате у књизи Архивска грађа о Народној библиотеци Србије, том II, а који се односе на године рођења и смрти Томићеве.

Најкраће речено, у излагању су дата четири до сада необјављена податка која чине прилоге за биографију Јована Томића.

Любодраг Попович Приложения к биографии Йована Томича

Резюме

О Йоване Томиче до сих пор писали несколько авторов, но освещая при этом отдельные части его жизни и работы.

Потребность в появлении более исчерпывающей монографии об этой личности, повлияла на автора, обратить внимание на еще неиспользованные документы, которые могли бы послужить лучшему и более полному познанию этой личности.

Эти, так называемые ”новые документы”, хранятся в Архиве Сербии. Они связаны с несколькими полями деятельности Томича. В них сначала подробно говорится об одном из самых трудных периодов его научной деятельности, его неудаче при выборе в звание профессора Великой школы и о других происходивших событиях. Наряду с тем здесь приведены сведения о его работе директора Национальной библиотеки, как одном из необыкновенных полей труда у нас, а также и о его деятельности в бывшем Государственном, поновому Архиве Сербии, где он был членом комитета учреждения.

В конце статьи обращено внимание на биографические ошибки, находящиеся в книге Архивный материал о Национальной библиотеке Сербии, том II, и относящиеся к годам рождения и смерти Томича.

В изложении приводятся четыре, до сих пор, неопубликованные сведения, представляющие собой приложения к биографии Йована Томича.

Ljubodrag Popović
Contribution to the biography of Jovan Tomić

Summary

Until now, several authors wrote about Jovan Tomić, highlighting some parts of his life and work.

The necessity of the apparition of more detailed monography about this personality was the author's intention to point out the unused documents that can serve for a better and complete recognition of this personality.

These so-called "new documents" are located in Archive of Serbia and are associated with several area of Tomić's work. First, they are giving a detailed description of the most difficult period in his science work - his failure at the election for the professor of the High School, and all about what was happening at the time.

There are also data about his work as Director of National Library, on a very particular field, and his activity in the ex - State Archive, today Archive of Serbia, as a member of the Board of this Institution.

At the end, the bibliographical errors, from the book "Archive material about the National Library of Serbia", tome II, concerning the date of birth and dead of Jovan Tomić, were pointed out.

In one word, in this summary, four data's, not yet published before, are given here, and they made a contribution to the bibliography of Jovan Tomić.